

Skupina študentov 1. letnika z mentorico Veroniko Zavratnik (foto: Jaro Veselinovič, 23. 11. 2023).

Okrogla miza z gosti (foto: Jaro Veselinovič, 23. 11. 2023).

SODOBNA ETNOGRAFIJA MEST: POROČILO Z OKROGLE MIZE

Slovenski etnografski muzej, Ljubljana, 23. november 2022

Konec novembra 2022 se je v okviru Šole Slovenskega etnološkega društva in projekta Urbane prihodnosti v do-dobra napolnjeni dvorani Slovenskega etnografskega muzeja odvila okrogla miza z naslovom Sodobna etnografija mest. Dogodek je bil neke vrste nadgradnja etnološkega večera na spletu iz aprila 2021, ki je bil posvečen visokemu jubileju zaslužnega profesorja Vekoslava Kremenška in po koncu katerega je bilo obljubljeno, da se, ko bodo razmere to dovoljevale, zainteresirano občinstvo zbere še v živo. Okrogla miza je obenem obeležila 60. obletnico prelomne etnološke raziskave urbanega prostora in načina življenja mestnih prebivalcev v ljubljanski Zeleni jami, ki jo je izvedel prav Kremenšek s sodelavci in sodelavkami. Po uvodnem nagovoru predsednice SED Alenke Černelič Krošelj je zbrane po video povezavi pozdravil tudi Kremenšek osebno, ki je izrazil zadovoljstvo nad velikim številom zbranih ter se obenem začudil, da je od začetkov njegovih raziskav v Zeleni jami minilo že 60 let. Sledil je uvod v okroglo mizo, v katerem je Tanja Roženberger poudarila pomembnost etnografskega raziskovanja v mestih, ki lahko zaradi pospešene urbanizacije in večanja števila mestnega prebivalstva služijo kot plodni tereni za naslavljanje različnih tematik in hkrati od nas terjajo iskanje odgovorov na pereča vprašanja, povezana z varovanjem okolja in bolj trajnostnim načinom življenja tako posameznikov kot širših skupnosti. V tem kontekstu je Kremenškovo monografijo *Ljubljansko naselje Zelena jama kot etnološki problem* označila za lucidno, saj gre za prvo

etnografsko raziskavo v urbanem okolju v Sloveniji. Tudi nadaljevanje večera je bilo v znamenju Zelene jame, tokrat skozi oči študentov in študentk prvega letnika na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani, ki pod vodstvom asistentke Veronike Zavratnik raziskujejo, kako Zelena jama izgleda danes. Kot je uvodoma poudarila Zavratnik, je šlo pri študentskih prispevkih dejansko za zelo preliminarne predstavitve raziskave, ki se je začela komaj dva tedna pred okroglo mizo in ki jo izvajajo študenti in študentke prvih letnikov, ki so prvič na terenskem delu in hkrati prvič v Zeleni jami. Šest skupin študentov je na kratko predstavilo svoje izsledke, ki so se tematsko dotikali različnih vidikov vsakdanjega družbenega življenja v soseski. Prva skupina je predstavila svoja opažanja, povezana z infrastrukturo na Tovarniški ulici, pri čemer so bili pozorni na prometno ureditev, javno razsvetlavo, ureditev okolice hiš ter trenutno in bodoče stanje na področju mestnega zelenja in zelenih površin. Druga skupina študentk se je ukvarjala z nepričakovano vsakdanjostjo Zelene jame, kar so v svoji predstavitvi označile kot vse tisto, kar na prvi pogled deluje neobičajno ali štrli iz povprečja oziroma kaže na bolj vsakdanjo plat človeškega delovanja v naselju. To je v praksi pomenilo, da so bile pozorne na grafite, neobičajno veliko število plakatov o izgubljenih mačkah, različne vrste odpadkov ter vrtničke in napise, ki so opozarjali, da dvorišče čuva hud pes. Tretja skupina se je posvetila arhitekturi starega dela Zelene jame, ki se nahaja med Kavčičevo

* Jaro Veselinovič, mladi raziskovalec, ZRC SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje; jaro.veselinovic@zrc-sazu.si.

ulico in ulico Ob Zeleni jami in je zaznamovan s tipično arhitekturo železničarskih objektov ter industrijskimi obrati. V naselju prevladujejo družinske hiše z vrtovi, medtem ko se večji stanovanjski bloki nahajajo na obrobju starega dela in so jih študentje razdelili glede na obdobje gradnje in prevladujoče arhitekturne značilnosti. Zanimivo opažanje s strani študentov se je nanašalo na nizko stopnjo socializiranja prebivalcev na javnih površinah, saj so večje skupine ljudi opazili zgolj v bližini šol. Četrta skupina študentov se je ukvarjala s prometom, pri čemer so se osredotočili predvsem na gostoto prometa po posameznih ulicah ter na alternativne načine gibanja po naselju, kjer so izpostavili predvsem uporabo bližnjic in poti izven uradnih prometnih koridorjev. Peta skupina se je posvetila vedenju in socializaciji v Zeleni jami, kot prvo ugotovitev pa so izpostavili dejstvo, da ljudi na ulicah skorajda ni bilo. S prebivalci različnih generacij so se kljub temu pogovarjali o družabnem življenju ter medsebojnih in medsosedskih odnosih in izvedeli, da je dogajanja relativno malo in da se znotraj naselja ljudje ne družijo med sabo. Kot prostore srečevanj so izpostavili kavarne, ki pa so, glede na slišano, med lokalnim prebivalstvom vse manj obiskane in priljubljene. Zadnja skupina se je osredotočila na čutne zaznave v naselju, pri čemer so beležili zaznane zvoke, vonje in teksture. Po krajšem zvočnem posnetku s sprehoda po Zeleni jami, na katerem so prevladovali zvoki strojev, prometa in psov, so študentje predstavili izsledke intervjuja s sogovornicama, ki živita ob industrijski coni. Medtem ko je prva izpostavila smrad, prah in slabo kakovost zraka v bližini doma, je bila starejša gospa, ki v naselju živi že 70 let, prepričana, da je Zelena jama v zadnjih letih postala precej bolj mirno in prijetno okolje za življenje.

Sledil je osrednji del okrogle mize, ki sta jo moderirala Tanja Roženberger in Miha Kozorog in na katerem so sodelovali Saša Poljak Istenič z Inštituta za slovensko narodopisje pri ZRC SAZU, Nevena Škrbić Alempijević z Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Zagrebu ter Sandi Abram z Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani. Uvodno vprašanje se je nanašalo na osebne navdihe, ki so omenjene pripeljali v polje urbane antropologije, in na relevantne avtorje s tega področja, ki bi jih priporočili v branje zainteresiranim študentom in študentkam. Tako Poljak Istenič kot Škrbić Alempijević sta kot eno temeljnih del izpostavili Kremensko delo o Zeleni jami ter druge pomembne slovenske ter hrvaške avtorice, med njimi Mojca Ravnik in Dunjo Rithman Auguštin. Abram je med drugim izpostavil dela Henrija Lefebvra in Guya Deborda ter njun teoretski in metodološki prispevek k razmišljanju o načinih življenja v mestih.

čanje), ki je nastala v soavtorstvu z Valentino Gulin Zrnić in v kateri sta avtorici mesto preučevali kot prostor srečevanj in istočasno posvečali pozornost tako materialni kot nematerialni dimenziji mest. Pri tem je poudarila, da so srečevanja, čeprav gre na prvi pogled za miroljubno in nekonfliktno dejanje, lahko, nasprotno, konfliktna oblika (so) bivanja prebivalcev v mestih. Raziskovanje sta opravljali na mestnih trgih in pri tem spremljali njihovo transformacijo ter iskali odgovore na vprašanja o delovanju javnih prostorov v Zagrebu in mehanizmih izključevanja in omejevanja dostopa do njih. Pri osmišljanju in načrtovanju raziskave sta si pomagali s koncepti performansa in afekta in v tem kontekstu spremljali načine, na katere prebivalci in prebivalke Zagreba s svojimi vsakodnevnimi praksami dejansko ustvarjajo mesto.

Saša Poljak Istenič je pri svojem raziskovanju izpostavila projekt Urbane prihodnosti, v okviru katerega raziskovalce zanima, kako si mesta oziroma mestne uprave in hkrati prebivalci zamišljajo svojo prihodnost v urbanih okoljih. Ideja za raziskovalni projekt se je pojavila v času ekonomske krize leta 2011, ko je Poljak Istenič zanimalo, kako si ljudje zamišljajo prihodnost v kriznih časih, dodaten premik pa je pomenilo leto 2016, ko je Ljubljana postala zelena prestolnica Evrope, kar je v delovanju mesta in načinih načrtovanja nadaljnjega razvoja še dodatno spodbudilo razprave o trajnosti in dolgoročnih procesih, usmerjenih v prihodnost. Obenem je polje urbanih prihodnosti izpostavila kot zelo zanimivo z vidika preučevanja konfliktov, povezanih z drugačnimi vizijami razvoja s strani različnih akterjev v mestih.

Sandi Abram je opisal sodelovanje pri projektu Sensotra, v okviru katerega so se osredotočali na transgeneracijske odnose in vpliv novih tehnologij na zaznavo oziroma percepcijo mestnega prostora. Sam je terensko delo v obliki čutnobiografskih sprehodov opravljal v Ljubljani, raziskava pa je istočasno potekala še v Brightonu v Veliki Britaniji in v Turkuju na Finskem. V povezavi z Ljubljano se je sam na podlagi omenjenih pogovorov osredotočil na tri velike procese, ki so zaznamovali vsakdan v mestu in katerih razvoj je spremljal od sredine 19. stoletja naprej – modernizacijo, industrializacijo in turistifikacijo. Poleg tega se trenutno ukvarja z okoljskimi procesi na Solčavskem in z raziskovanjem avtonomnih prostorov v Ljubljani.

Drugo vprašanje se je nanašalo na aktualnost izpostavljenih tematik raziskav in del, ki se ukvarjajo z različnimi vidiki vsakdana v mestih. Kot prvi je svoje razmišljanje predstavil Abram, ki je izpostavil velike premike pri preučevanju občutkov, čutov in afektov, s čimer se tudi urbano krajino osvetljuje z novimi konceptualnimi in metodološkimi aparati. Predvsem glede slednjih je izpostavil hojo kot raziskovalno orodje, ki raziskovalcem omogoča nove načine izvajanja terenskega dela in zajema dotlej morda spregledane vidike življenja v urbanih okoljih. Kot glavno sporočilo raziskav je izpostavil pogled na starejša de-

la skozi »nova očala« v smislu iskanja novih dimenzij, ki jim takrat niso posvečali večje pozornosti. Obenem je kot eno izmed pomembnejših ugotovitev svojega raziskovanja produkcije prostora v Ljubljani omenil večanje občutka alienacije med prebivalci in prebivalkami kot neposredne posledice masovnega turizma in turistifikacije nasploh.

Škrbić Alempijević je izpostavila pomembnost postavljanja človeškega delovanja v mestih v središče raziskav, saj da je to enako pomembno kot infrastrukturni in ostali materialni vidiki, ki vplivajo na življenje v mestu. Kot je poudarila, je tovrsten način razmišljanja odločevalcem pogosto tuj, zato pomen raziskav v mestih vidi tudi in predvsem v predstavljanju izsledkov raziskav tistim, ki imajo moč za konkretne spremembe. Poleg tega je izpostavila pomen javnega prostora v kontekstu pandemije zadnjih let, ko se je pokazalo, da je zaprtje javnega življenja nepojmljivo vplivalo na dojetje pomembnosti srečevanj in kreiranja javnega življenja v skupnosti.

Poljak Istenič je vzpostavila povezavo med antropologijo prihodnosti kot raziskovalnim poljem, ki je v zadnjih letih v vzponu, ter preučevanjem slovenskih in hrvaških mest, ki so za tuje raziskovalce običajno precej nezanimiva in s tem spregledana. Obenem je zaradi permanentnih kriz, v katerih živimo zadnja desetletja, izpostavila pomembnost etnologov in antropologov pri iskanju odgovorov na nove načine zamišljanja prihodnosti, ki vsebujejo bolj humano noto za razliko od tehnicistično naravnanih projekcij prihodnosti. V kontekstu številnih kriz in posledično negotovosti Poljak Istenič meni, da je za razumevanje sedanjosti raziskovanje prihodnosti enako pomembno kot raziskovanje preteklosti in je hkrati *apriori* aktivistično naravno, saj se v svojem bistvu ukvarja z vprašanji sprememb in načini delovanja, ki bi izboljšali položaj posameznika ali skupnosti v določenem okolju.

Zadnje vprašanje se je dotaknilo metodoloških pristopov pri raziskovanju v urbanih okoljih. Kozorog je v začetku izpostavil metodološko kreativnost vseh treh sodelujočih, pri čemer ga je zanimalo, kako so kombinirali tradicionalne etnografske metode s sodobnimi pristopi. Poljak Istenič je poudarila pomembnost etnografije in obenem izpostavila,

da je pri preučevanju prihodnosti raziskovanje zastavljeno izrazito problemsko – kot najbolj produktiven se je izkazal način dela, pri katerem ki je v središče postavljena konkretna težava, potem pa se skozi relativno nestrukturirane pogovore išče rešitve in ideje za vzpostavitev idealnega stanja. Pri raziskovanju zamišljanja kolektivnih prihodnosti in razvijanju idej o prihodnosti v mestih je kot zanimivo in produktivno metodo izpostavila še participatorni pristop, pri katerem raziskovalci skupaj s svojimi sogovorniki predlagajo konkretne rešitve za spremembe na različnih področjih vsakdanjega življenja v določenem mestu.

Tako Škrbić Alempijević kot Abram sta izpostavila imperativ metodološke inovativnosti, ki je zaradi načina dela in nenazadnje načinov financiranja v akademski sferi zelo prisoten. Kljub temu pa Škrbić Alempijević velik pomen etnografskega dela še vedno vidi v njegovi klasičnosti in v tem, da je nujno potrebna prisotnost raziskovalca na terenu, kar je temelj, na katerega se kasneje lahko dodajajo različni, bolj inovativni pristopi. Abram je v zvezi s tem dodal, da so tovrstni pristopi lahko zelo različni – nanašajo se lahko na kartiranje prostora, na dopuščanje sogovornikom, da sami izbirajo traso in na ta način usmerjajo raziskavo, kot v primeru čutnobiografskih sprehodov, ali na različne načine beleženja intervjujev, denimo z vzporednim snemanjem (etnografskega) filma, pri čemer je pomemben vidik tudi skupno delo oziroma ustvarjanje s sogovorniki.

Potem je zbrane še enkrat nagovoril Kremenšek, ki je izpostavil pomembnost primerjalnih študij, predvsem v tako dolgem časovnem obdobju kot v primeru Zelene jame, saj naj bi bile take raziskave dober pokazatelj širših tendenc v določenem prostoru. Poleg tega je izrazil zadovoljstvo, da glede na obisk okrogle mize interes še vedno obstaja, in se na koncu zahvalil vsem prisotnim, ki so ga za njegove misli nagradili z bučnim aplavzom. Na koncu se je zbranim zahvalila še Mojca Ravnik, ki je izrazila veselje nad ukvarjanjem z Zeleno jamo in obenem obudila spomine na čas, ko je bila sama študentka pod mentorstvom Kremenška, ter svojim mlajšim kolegom zaželela veliko sreče pri nadaljnjem raziskovanju.